

З правового аналізу цих норм матеріального права можна зробити висновок, що об'єкт незавершеного будівництва, споруджений під час шлюбу, може бути визнаний об'єктом права спільної сумісної власності подружжя з визначенням часток для кожної сторони.

Ключові слова: сімейне право, сімейне законодавство, сімейні правовідносини, шлюб, подружжя, спільна власність, спільна власність подружжя, нерухоме майно, об'єкти незавершеного будівництва

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Мироненко В. П., Пилипенко С. А. Сімейне право: підручник. К.: Правова єдність, 2008. 477 с.
2. Сімейний кодекс України: Науково-практичний коментар. За заг. ред. І. В. Жилінкової. Х.: Ксилон, 2008. 855 с.
3. Сімейний Кодекс України: Закон України від 10.01.2002 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. №21–22. Ст. 135.
4. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 18 грудня 2019 року, справа №916/633/19: URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/86438103>
5. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. №435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. №40–44. Ст. 356. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15>

І. Спасибо-Фатєєва,
доктор юридичних наук, професор,
в.о. завідуючого кафедрою цивільного права
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ОГЛЯД ПРОБЛЕМ У СФЕРІ СІМЕЙНИХ ПРАВОВІДНОСИН

1. Всі люди природно знають, що таке сім'я, адже кожен народився і виховувався в сім'ї – повній чи неповній, але в сім'ї. Через деякий час, подорослівши, людина створює свою сім'ю і це також свідчить про те, що вона не уможлядно знає про сім'ю. Сімейні стосунки, цінності, проблеми вирішуються в кожній сім'ї повсякденно і весь час і кожна людина знає про них та намагається проблеми вирішувати, цінності зберігати, стосунками – дорожити.

Втім для права поняття сім'ї, її членів та відносин, які між ними складаються, не такі прості й ясні. Так сталося, що право ми розуміємо й сприймаємо як сукупність норм, поділену за галузевим принципом. І в різних галузях права визначальні категорії сімейного права регулюються під дещо різними кутами зору: для *житлового* законодавства свої особливості, пов'язані зі спільним проживанням: для *бізнесових* відносин – свої (наприклад, корпоративні права подружжя або права членів фермерського господарства); для фінансових відносин також є свої підходи (зокрема щодо визначення близьких відносин як сімейних і їх учасників, коло яких доволі широке – див. ч.1 ст. 2 Закону України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки») [1].

Перехресне регулювання сімейних, корпоративних, фінансових та інших відносин у сфері регулювання і контролю (в нормах публічного права) стосується таких аспектів, як афілійовані особи, до яких відносяться у тому числі члени сім'ї фізичної особи, а саме чоловік (дружина), батьки (усиновителі), опікуни (піклувальники), брати, сестри, діти та їхні чоловіки (дружини); фізична особа та члени її сім'ї і юридична особа, якщо ця фізична особа та/або члени її сім'ї здійснюють контроль над юридичною особою (п.1 ч.1 ст.2 Закону України «Про акціонерні товариства») [2].

2. Сімейні відносини не можуть існувати в замкненому просторі, бо сім'я – це певне середовище, де особа перебуває, але ця ж особа є учасником численних інших правовідносин, на яких так чи інакше відбивається її правовий стан як члена сім'ї. Це стосується, наприклад, спадкування.

Спадкове право визначає як спадкоємців першої черги осіб, які перебували в найбільш щільних особистісних стосунках зі спадкодавцем – другого з подружжя, дітей, батьків. Також спадкове право містить норму про обов'язкову частку у спадщині членів сім'ї, якщо вони відповідають умовам, визначеним у ст.1241 ЦК України. При спадкуванні часто постає питання про визнання права на спільне майно одного з подружжя і виключення його зі складу спадщини тощо.

Ще один приклад на межі спадкових та сімейних відносин – визначення особи як спадкоємця четвертої черги особи, яка проживала однією сім'єю зі спадкодавцем протягом п'яти років. ВС виснував, що для отримання права на спадкування за законом у четверту чергу п'ятирічний строк проживання однією сім'єю зі спадкодавцем повинен виповнитися на момент відкриття спадщини і його необхідно обчис-

лювати з урахуванням часу спільного проживання зі спадкодавцем однією сім'єю до набрання чинності ЦК України (1 січня 2004 року). Для відповідних правовідносин слід застосовувати ст. 1264 ЦК України, а не ст. 74 СК України [3].

Можна навести й суміжність сімейних відносин та відносин *представництва*, що в свою чергу, впливає на вчинення правочинів. Так, в ЦК України є норма про вчинення особою певних правочинів лише особисто і про недопустимість їх вчинення представником (ч.2 ст. 238). Відтак, постало питання про те, чи може мати видати довіреність на продаж майна, що належить дитині або ж дитина є співвласником? Відповідно про зв'язок цієї норми з розумінням ч.2 ст. 14 Сімейного Кодексу України (СК) є такими, що тісно пов'язані з особою, а тому не можуть бути передані іншій особі.

Варто згадати й Закон України «Про внесення змін до статті 30–1 Закону України «Про охорону дитинства» щодо законного представництва деяких категорій дітей під час дії надзвичайного або воєнного стану в Україні» від 22 травня 2022 року № 2267-IX [4], відповідно до якого законними представниками дітей у разі їх переміщення, у тому числі за кордон з метою евакуації під час дії надзвичайного або воєнного стану в Україні, є патронатні вихователі.

3. Важливими для будь-якої особи є її *особисті немайнові права*, серед яких *право на повагу до її приватного життя*, елементом якого може бути й визначення походження особи від батька. Саме в такому ракурсі розглядав спір ЄСПЛ [5] за зверненням особи, якому національні суди відмовили в задоволенні позову про визнання батьківства через те, що на Кодексом про шлюб і сім'ю 1969 року (ст. 53) надавалась можливість встановлювати батьківство на «соціальних» підставах. І хоча цей Кодекс був прийнятий в той час, коли тестування ДНК ще не було поширеним, українські суди формально додержувались саме цієї норми. Натомість ЄСПЛ дійшов висновку, що зазначений підхід національних судів у поєднанні з їхньою нездатністю розглянути надані їм докази ДНК з достатньою ретельністю становив порушення їхніх позитивних зобов'язань за статтею 8 щодо забезпечення права заявника на повагу до його приватного життя (§ 53). Було зроблено висновок про те, що мало місце порушення статті 8 Конвенції (§ 54).

Зрозуміло, що ці вимоги особи стосувалися й її майнової сфери, адже у разі визнання батьківства відкривалися нові підстави для тверджень про наявність в особі майнових прав, у тому числі на спадкування.

І навпаки – постало питання про позбавлення особи батьківських прав, але на час подання позову така дитина була неповнолітньою, а на час ухвалення рішення по суті спору – вже досягла повноліття. ВС зробив висновок про те, що факт досягнення дитиною повноліття під час розгляду спору по суті та ухвалення відповідного судового рішення не може впливати на правовий результат вирішення справи судом, оскільки суд має оцінювати у сукупності факти виконання/невиконання батьками своїх обов'язків щодо дитини за період до її повноліття, які й стали підставою для звернення до суду з відповідним позовом [6].

Відповідно, й в цьому разі наслідком буде майнова сфера фізичних осіб – дитини та її батька, позбавленого батьківських прав.

4. Дотичною до сімейної проблематики є проблематика, що тяжіє до сфери медицини, але за своїми соціальними та правовими наслідками не полишається значення для сімейних відносин. Так, відповідно до Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення права військовослужбовців та інших осіб на біологічне батьківство (материнство)» [7] (п. 2 розділу II «Прикінцеві та перехідні положення» щодо збереження генофонду Українського народу») у разі смерті або оголошення судом померлою особи, репродуктивні клітини якої зберігаються відповідно до законодавства, їх безоплатне зберігання відповідно до цього Закону здійснюється протягом трьох років з моменту смерті такої особи або оголошення судом її померлою. Після закінчення цього строку подальше зберігання таких клітин може бути продовжене за рахунок іншої особи, визначеної у заповіті особи щодо власних репродуктивних клітин, які зберігаються відповідно до законодавства, на випадок її смерті або оголошення судом її померлою.

5. Зазначене вище й інші сучасні обставини, в яких наразі ми живемо, поставило чимало питань, відповідь на які стосується й сімейних відносин. Це і розмір аліментів, і оголошення особи померлою, що тягне за собою не лише спадкування, а й виплати членам її сім'ї та ін.

Так, на практиці дискутувалося питання про те, чи є додаткова винагорода поліцейським видом доходів, які враховуються при визначенні розміру аліментів. ВС виснував, що аліменти мають стягуватися в частці від усіх видів доходу боржника, у тому числі з додаткової винагороди поліцейським в розмірі 30 000 гривень, яке є грошовим забезпеченням, що має постійний характер. Тому фактично, навіть до прийняття постанови Кабінету Міністрів України від 11 листопада 2022 року, виконавець

мав би враховувати всі види надходжень боржника для визначення розміру аліментів [8].

6. Класично найбільш численними є *спори щодо майнових прав подружжя*, зокрема при поділі майна між подружжям, але не тільки. Так, нещодавно жваво обговорювалася проблема того, коли починається перебіг позовної давності в спорі між подружжям з приводу майна, якщо при розірванні шлюбу не було здійснено його поділ.

Свіжою є справа про поділ права вимоги між подружжям. КЦС ВС зауважив, що тлумачення ст.61 СК України свідчить, що спільною сумісною власністю подружжя, що підлягає поділу, може бути, зокрема право вимоги [9].

Резонансними були справи про поділ між подружжям частки в статутному капіталі товариства з обмеженою відповідальністю, які вирішувалися судами певний час одним чином, а починаючи з 2013 р. – з точністю до навпаки. Показовим є й помилкове законодавче регулювання такої підстави набуття подружжям або одним із них прав на майно в порядку приватизації, коли півтори роки діяла норма про потрапляння цього майна в спільну власність, а до внесення змін до п.4 та 5 ч.1 ст. 57 СК України.

Таким чином, сімейні правовідносини щільно пов'язані з «класичними» цивільними відносинами, а також з іншими правовідносинами, що вимагає взаємного узгодження відповідних норм права, а від суду – належного їх тлумачення при вирішенні спорів.

Використана література:

1. Закон «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки» від 23.02.2006 р. №3480-IV // <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3480-15#Text>

2. Закон України «Про акціонерні товариства» від 27.07.2022 р. №2465-IX // <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2465-20#n1985>

3. Постанова ВС від 18 вересня 2023 року у справі №582/18/21 (провадження №61-20968сво21) – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/113690426>.

4. Закон України «Про внесення змін до статті 30-1 Закону України «Про охорону дитинства» щодо законного представництва деяких категорій дітей під час дії надзвичайного або воєнного стану в Україні» від 22 травня 2022 року №2267-IX // <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2267-20#Text>

5. Рішення ЄСПЛ від 14.03.2024 за заявою №62020/14 в справі «MOLDOVAN v. UKRAINE» (<https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-231547>)

6. Рішення ВС у справі №185/9339/21 від 29.01.2024 (https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/117043621?utm_source=telegram&utm_

medium=post&utm_campaign=zo_sudova_paktyka&utm_term=19/03/24_1&utm_content=link_sud_rish_185/9339/21)

7. Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення права військовослужбовців та інших осіб на біологічне батьківство (материнство)» від 22.11.2023 р. № 3496-IX // <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3496-20#Text>

8. Постанова КЦС від 28.02.2024 у справі № 209/3260/13-ц (<https://reyestr.court.gov.ua/Review/117402397>)

9. Рішення ВС у справі № 755/12204/18 від 05.01.2024 (https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/116639178?utm_source=telegram&utm_medium=post&utm_campaign=zo_sudova_paktyka&utm_term=12/03/24_1&utm_content=link_sud_rish_755/12204/18)

О. А. Сурженко,
*кандидат юридичних наук,
Доцент кафедри цивільного права
Національного юридичного університету України
Імені Ярослава Мудрого*

ПРО ПРАВОВИЙ РЕЖИМ СПІЛЬНОГО МАЙНА ПОДРУЖЖЯ

Для визначення правового режиму спільного майна подружжя перусім слід визначитись із самим поняттям спільного майна. Це поняття слід розуміти, виходячи із загального поняття майна, що міститься в ч.1 ст. 190 ЦК України, та спеціальної норми, що міститься у ст. 355 ЦК України, про спільне майно, а також норм, глави 8 Сімейного кодексу України. Крім того, важливо розуміти спільне майно для відносин між подружжям як співвласниками, для відносин із третіми особами,

1. Відповідно до загальної норми майном як особливим об'єктом вважаються окрема річ, сукупність речей, а також майнові права та обов'язки. Тобто в цій нормі законодавець приділяє значення складу майна, а не його розумінню. Зазначається лише на те, що майно є особливим об'єктом, однак те, в чому полягає його особливість, в ч.1 ст.190 ЦКУ не уточнюється.

Інший підхід до спільного майна спостерігається у ст. 355 ЦКУ, в якій робиться акцент на суб'єктному складі спільного майна. Тобто задля того,